Θεματικά Εργαστήρια

Ηλεκτρονικό Ενημερωτικό Δελτίο

Ινστιτούτο Εργασίας Γ.Σ.Ε.Ε.

Νοέμβριος 2022 | Τεύχος 06

Οικονομικές Θεωρίες και Πολιτικές Ιδεολογίες

Γιώργος Αργείτης

INE
Ινστιτούτο Εργασίας Γ.Σ.Ε.Ε.

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

Επιχειρησιακό Πρόγραμμα
Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού,
Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση
Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ 2014-2020
ανάπτυξη - εργασία - αλληλεγγύη

Πράξη «Διεύρυνση της Λειτουργίας και των Δράσεων του Παρατηρητηρίου Κοινωνικών και Οικονομικών Εξελίξεων του Ινστιτούτου Εργασίας της ΓΣΕΕ»

Ινστιτούτο Εργασίας Γ.Σ.Ε.Ε.

Επιχειρησιακό Πρόγραμμα:
«Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού, Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση»

Πράξη:
«Διεύρυνση της Λειτουργίας και των Δράσεων του Παρατηρητηρίου Κοινωνικών και Οικονομικών Εξελίξεων του Ινστιτούτου Εργασίας (ΙΝΕ) της ΓΣΕΕ» MIS 5000996

Πακέτο Εργασίας 7:
«Κύκλος Διαδικτυακών Θεματικών Εργαστηρίων (Online Workshops)»

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

Επιχειρησιακό Πρόγραμμα
Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού,
Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση
Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ 2014-2020
ανάπτυξη - εργασία - αλληλεγγύη

Ινστιτούτο Εργασίας Γ.Σ.Ε.Ε.

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΓΣΕΕ
Παρατηρητήριο Οικονομικών και Κοινωνικών Εξελίξεων

Εμμανουήλ Μπενάκη 71 Α, 106 81, Αθήνα
Τηλ: 210 3327710 • Fax: 210 3304452
www.ineobservatory.gr • www.inegsee.gr

Συγγραφέας:
Γιώργος Αργείτης

Σχεδιασμός - σελιδοποίηση:
Γιάννης Γιαννακόπουλος

Οι απόψεις που διατυπώνονται στο παρόν κείμενο είναι του συγγραφέα και δεν εκφράζουν κατ' ανάγκη τις θέσεις της ΓΣΕΕ.

Απαγορεύεται η με οποιονδήποτε τρόπο ανατύπωση ή μετάφραση όλου ή μέρους του κειμένου χωρίς την άδεια του εκδότη. Επίσης, η αναδημοσίευση (όλου ή μέρους του) χωρίς αναφορά της πηγής.

ISSN: 2732-9879
ISBN: 978-618-5668-15-0
Copyright © ΙΝΕ ΓΣΕΕ

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

Επιχειρησιακό Πρόγραμμα
Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού,
Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση
Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ 2014-2020
ανάπτυξη - εργασία - αλληλεγγύη

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

06 **ΛΙΓΑ ΛΟΓΙΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ**

07 **ΣΥΝΤΟΜΟ ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΕΙΣΗΓΗΤΗ**

08 **ΠΡΟΛΟΓΟΣ**

09 **ΕΙΣΑΓΩΓΗ**

10 1. Ο ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΣ ΕΘΝΙΚΙΣΜΟΣ

13 1.1 ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΣ ΕΘΝΙΚΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

15 **2. ΝΕΟΚΛΑΣΙΚΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΣ ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΙΣΜΟΣ**

18 2.1 ΝΕΟΚΛΑΣΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

19 **3. ΜΑΡΞΙΣΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ**

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

22 **4. Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΟΥ ΚΕΪΝΣΙΑΝΙΣΜΟΥ**

25 4.1 Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΚΕΪΝΣΙΑΝΙΣΜΟΥ

26 **5. ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΣΤΗΝ ΟΛΟΜΕΛΕΙΑ (ΘΕΩΡΗΤΙΚΟΣ ΚΑΙ ΠΡΑΚΤΙΚΟΣ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΣ)**

30 **ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ**

ΛΙΓΑ ΛΟΓΙΑ ΓΙΑ ΤΟ ΕΡΓΟ

Το Ινστιτούτο Εργασίας της ΓΣΕΕ, στο πλαίσιο της Πράξης με τίτλο *«Διεύρυνση της λειτουργίας και των δράσεων του Παρατηρητηρίου Κοινωνικών και Οικονομικών εξελίξεων του Ινστιτούτου Εργασίας (ΙΝΕ) της ΓΣΕΕ»* και του Υποέργου 1 *«Διεύρυνση της λειτουργίας και των δράσεων του Παρατηρητηρίου Κοινωνικών και Οικονομικών εξελίξεων του Ινστιτούτου Εργασίας (ΙΝΕ) της ΓΣΕΕ»*, οργανώνει **«Κύκλο διαδικτυακών θεματικών εργαστηρίων» (Online Workshops)**. Τα υπό διαπραγμάτευση ζητήματα αφορούν (μακρο ή μικρο) οικονομικά, κοινωνικά, εργασιακά και εκπαιδευτικά θέματα κομβικού ενδιαφέροντος για τον κόσμο της μισθωτής εργασίας και το σύνολο του εργατικού δυναμικού, τα οποία εμπίπτουν στην επιστημονική και ερευνητική εστίαση του ΙΝΕ ΓΣΕΕ.

Το Διαδικτυακό Θεματικό Εργαστήριο με τίτλο *«Οικονομικές Θεωρίες και Πολιτικές Ιδεολογίες»* στο πλαίσιο της θεματικής ενότητας με τίτλο *«Πολιτική Οικονομία»* υλοποιήθηκε στις 13/04/2022. Εισηγητής του εργαστηρίου ήταν ο κύριος Γιώργος Αργείτης, Επιστημονικός Διευθυντής ΙΝΕ ΓΣΕΕ και Καθηγητής στο Τμήμα Οικονομικών Επιστημών ΕΚΠΑ που ειδικεύεται στα γνωστικά αντικείμενα της Μακροοικονομικής Θεωρίας και Πολιτικής, της Πολιτικής Οικονομίας και της Διεθνούς Πολιτικής Οικονομίας. Το θεματικό εργαστήριο βασίστηκε στην παρουσίαση εισήγησης, την οποία ακολούθησε ανταλλαγή απόψεων και σύνθεση προβληματισμών σε επίπεδο ολομέλειας. Η εισήγηση, καθώς επίσης οι προβληματισμοί και τα συμπεράσματα του διαδικτυακού θεματικού εργαστηρίου, αποτυπώθηκαν στο παρόν Ηλεκτρονικό Ενημερωτικό Δελτίο.

Ο Υπεύθυνος της Πράξης

Χρήστος Γούλας, PhD
Γενικός Διευθυντής ΙΝΕ ΓΣΕΕ

ΣΥΝΤΟΜΟ ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΕΙΣΗΓΗΤΗ

Ο Γιώργος Αργείτης είναι Επιστημονικός Διευθυντής του Ινστιτούτου Εργασίας της ΓΣΕΕ και Καθηγητής στο Τμήμα Οικονομικών Επιστημών του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών. Σπούδασε οικονομικά στο Πανεπιστήμιο Αθηνών και πραγματοποίησε μεταπτυχιακές σπουδές στο ίδιο αντικείμενο στη Βρετανία, στο Birkbeck College, London University (MSc) και στο Cambridge University (Ph.D). Ειδικεύεται στα γνωστικά αντικείμενα της Μακροοικονομικής Θεωρίας και Πολιτικής, της Εξελικτικής Πολιτικής Οικονομίας και της Διεθνούς Πολιτικής Οικονομίας. Στις δημοσιεύσεις του περιλαμβάνονται άρθρα στα περιοδικά Cambridge Journal of Economics, Journal of Economic Issues, Journal of Post Keynesian Economics, Review of Political Economy, Contributions to Political Economy κ.ά., καθώς και τα βιβλία Παγκοσμιοποίηση, ΟΝΕ και Οικονομική Προσαρμογή: Η Περίπτωση της Ελλάδας, Τυπωθήτω-Γ. Δαρδανός (2002)· Οικονομικές Αλλαγές και Κοινωνικές Αντιθέσεις, Τυπωθήτω-Γ. Δαρδανός (2005)· Οικονομική Πολιτική Σταθεροποίησης και Αστάθεια στην ΟΝΕ, Παπαζήσης (2011)· Χρεοκοπία και Οικονομική Κρίση: Αποτυχία και Κατάρρευση του Ελληνικού Μοντέλου Καπιταλισμού, Αλεξάνδρεια (2012)· Η Α(αυτ)πάτη των Προγραμμάτων Οικονομικής Προσαρμογής, Παπαζήσης (2018) και Evolutionary Financial Macroeconomics, Routledge (2020).

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Οι οικονομολόγοι διαφωνούν μεταξύ τους για θεωρητικά ζητήματα που αφορούν τη λειτουργία του οικονομικού συστήματος, για εμπειρικά ευρήματα που τεκμηριώνουν θεωρητικές υποθέσεις, καθώς και για τις επιλογές των κατάλληλων εργαλείων και στόχων της οικονομικής πολιτικής. Υπάρχουν τέσσερα βασικά συστήματα πολιτικής οικονομίας: ο οικονομικός εθνικισμός, ο οικονομικός φιλελευθερισμός, ο κεϊνσιανισμός και ο μαρξισμός. Το κάθε σύστημα εμπεριέχει τη δική του μεθοδολογία και πολιτική ιδεολογία και διαμορφώνει μια διακριτή θεώρηση για τον τρόπο με τον οποίο λειτουργεί, συμπεριφέρεται και εξελίσσεται το κοινωνικο-οικονομικό σύστημα. Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να αναδείξει τις θεμελιακές διαφορές τους όσον αφορά το θεωρητικό και ιδεολογικό τους πλαίσιο και τις αντιλήψεις τους για τις σχέσεις μεταξύ ατόμου, κοινωνίας, κράτους και αγοράς, τη θεώρησή τους ως προς την ικανότητα της οικονομίας της αγοράς να αυτορρυθμίζεται, τον ρόλο του κράτους, την αποτελεσματικότητα της οικονομικής πολιτικής, καθώς και τους στόχους τους για την εξυπηρέτηση ατομικών, εθνικών και ταξικών συμφερόντων.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Όλες οι οικονομικές θεωρίες κατασκευάζουν μια θεώρηση για τον τρόπο με τον οποίο λειτουργεί και συμπεριφέρεται το οικονομικό σύστημα και για τις επιπτώσεις που αυτό έχει στην κοινωνία. Η θεώρηση αυτή στηρίζεται σε υποθέσεις και παραδοχές που διαμορφώνονται βάσει της μεθοδολογίας και της πολιτικής ιδεολογίας της κάθε θεωρίας.[1] Ο συνδυασμός μεθοδολογίας και πολιτικής ιδεολογίας προσδιορίζει το σύστημα των πεποιθήσεων και τη λογική βάση της κάθε οικονομικής θεωρίας.

Στην ανάλυση που ακολουθεί θα αξιολογηθούν η μεθοδολογία, η οικονομική φιλοσοφία και η πολιτική ιδεολογία τεσσάρων συστημάτων πολιτικής οικονομίας: του οικονομικού εθνικισμού, του νεοκλασικού οικονομικού φιλελευθερισμού, του μαρξισμού και του κεϊνσιανισμού. Η σειρά της παρουσίασης ακολουθεί την ιστορική περίοδο της ανάπτυξής τους. Τα τέσσερα αυτά συστήματα έχουν σημαντικές διαφορές όσον αφορά τις υποθέσεις και τις πεποιθήσεις τους για την οργάνωση της οικονομίας, τις κοινωνικές αξίες, τα συμφέροντα που εξυπηρετούν, τις σχέσεις μεταξύ κοινωνίας, κράτους και αγοράς και τους στόχους της οικονομικής πολιτικής. Δεν θα ήταν υπερβολή ο ισχυρισμός ότι κάθε αντιπαράθεση και σύγκρουση στο πεδίο της πολιτικής και της οικονομίας έχει τις ρίζες της στις διαφορετικές αντιλήψεις και την επιρροή αυτών των τεσσάρων συστημάτων πολιτικής οικονομίας.

1 Βλ., π.χ., Dow (2002) και Heywood (2007).

1.

Ο ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΣ ΕΘΝΙΚΙΣΜΟΣ

Οι ιστορικές ρίζες της θεωρίας του οικονομικού εθνικισμού συνδέονται με την άνοδο του σύγχρονου εθνικού κράτους σε πολλές χώρες της Ευρώπης, στη διάρκεια της περιόδου μεταξύ του 15ου και του 18ου αιώνα. Παρά το γεγονός ότι είναι το παλαιότερο σύστημα πολιτικής οικονομίας, ο οικονομικός εθνικισμός εξακολουθεί να έχει μεγάλη επιρροή στη διαμόρφωση της οικονομικής πολιτικής σε εθνικό και διεθνές επίπεδο, καθώς συνδέεται άμεσα με τη θεωρία του ρεαλισμού στις διεθνείς σχέσεις και στη γεωπολιτική.[2]

Κυρίαρχο στοιχείο της μεθοδολογίας και της πολιτικής φιλοσοφίας του οικονομικού εθνικισμού είναι η ασφάλεια του έθνους. Υποστηρίζεται ότι η εθνική ασφάλεια πρέπει να είναι ο πρώτιστος στόχος του κράτους και της πολιτικής, αφού η ευημερία, η δικαιοσύνη και η εσωτερική ειρήνη δεν έχουν νόημα στην περίπτωση κατά την οποία υφίσταται ξένη κατοχή και απώλεια της εθνικής ανεξαρτησίας. Ο ρόλος του κράτους και της αγοράς εξετάζονται στο πλαίσιο της εξασφάλισης της ασφάλειας μιας χώρας σε όλες τις μορφές της.

Στον πυρήνα της φιλοσοφίας του οικονομικού εθνικισμού βρίσκεται η ιδέα ότι το κλειδί για την προστασία της ασφάλειας του έθνους είναι η ισχύς. Όμως, η απόκτηση ισχύος, κυρίως οικονομικής αλλά και στρατιωτικής, είναι μια διαδικασία δαπανηρή γιατί ο σχηματισμός φυσικού και ανθρώπινου κεφαλαίου, η απόκτηση στρατιωτικού εξοπλισμού και η διατήρηση στρατού, ναυτικού κ.λπ. απαιτούν τη δέσμευση σημαντικών πόρων. Η ανάπτυξη διαδικασιών δημιουργίας και συσσώρευσης πλούτου βρίσκεται στο επίκεντρο του οικονομικού εθνικισμού, καθώς ο πλούτος και η ισχύς έχουν στενή σχέση αλληλεπίδρασης. Συνθέτουν έναν ενάρετο κύκλο όπου η αύξηση της ισχύος δημιουργεί πλούτο και η αύξηση του πλούτου αυξάνει την ισχύ, που με τη σειρά της δημιουργεί τις συνθήκες για την περαιτέρω αύξηση του πλούτου και την ενίσχυση της ευημερίας και της ασφάλειας του έθνους.

Ωστόσο, ο πλούτος και η ισχύς μπορούν να συνθέσουν και έναν φαύλο κύκλο όπου η έλλειψη ή η μείωση της ισχύος θα οδηγεί σε μείωση του πλούτου. Όσο φτωχότερο είναι ένα κράτος, τόσο πιο αδύναμο και ευάλωτο οικονομικά και στρατιωτικά είναι. Αυτός ο φαύλος κύκλος αδυναμίας και φτώχειας, εάν δεν αντιμετωπιστεί, θεωρείται μείζων αιτία καταστροφικών συνεπειών για την ασφάλεια τους έθνους. Η οικονομική πολιτική πρέπει λοιπόν, σύμφωνα με τον οικονομικό εθνικισμό, να επιλέξει μεταξύ δύο δρόμων: από τη μια, συσσώρευση πλούτου, ισχύος και ενίσχυση της εθνικής ασφάλειας, και από την άλλη, φτωχοποίηση, αποδυνάμωση, φόβος και εξάρτηση.

2 Για μια εκτενή ανάλυση της θεωρίας και της ιστορίας του οικονομικού εθνικισμού και της επιρροής του στην οικονομική πολιτική και στις διεθνείς σχέσεις, βλ. Mayall (1990), Gilpin (2002), Balaam και Dillman (2015) και Cohn (2009).

Πρέπει να υπογραμμιστεί ότι στον οικονομικό εθνικισμό η ασφάλεια έχει πολλές διστάσεις. Η εθνική κυριαρχία και ανεξαρτησία και τα εθνικά συμφέροντα απειλούνται με πολλούς και διάφορους τρόπους: από ξένους στρατούς και επεμβάσεις, από ξένες επιχειρήσεις και τα προϊόντα τους, από την επίδραση που ασκούν ανταγωνιστικά και πιο ισχυρά κράτη στους διεθνείς νόμους και στις διεθνείς συνθήκες (π.χ. η Γερμανία στις πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης και της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας, οι ΗΠΑ στις πολιτικές του ΔΝΤ, της Παγκόσμιας Οργάνωσης Εμπορίου και του ΝΑΤΟ).

Στις διεθνείς σχέσεις η προσέγγιση του οικονομικού εθνικισμού αντιλαμβάνεται την εθνική ισχύ με όρους απόλυτου εθνικού οφέλους ή κόστους. Σε ένα ανταγωνιστικό διεθνές περιβάλλον το όφελος που έχει ένα κράτος το οποίο εφαρμόζει παρεμβατικές πολιτικές εξισώνεται με τη ζημία των άλλων κρατών. Συνεπώς, σε παγκόσμια κλίμακα έχουμε συνολικά μηδενικό αποτέλεσμα. Η βασική λοιπόν ιδέα του οικονομικού εθνικισμού είναι ότι τα οικονομικά συμφέροντα της χώρας εξυπηρετούνται μέσω ισχυρής κρατικής παρέμβασης και πρέπει να είναι υπεράνω των οικονομικών συμφερόντων των ατόμων και των αγορών. Η οπτική αυτή αποδέχεται το προβάδισμα του κράτους, της εθνικής ασφάλειας και της στρατιωτικής ισχύος στην οργάνωση και στη λειτουργία τόσο του εθνικού όσο και του διεθνούς οικονομικού συστήματος.

Υπάρχουν δύο εκδοχές οικονομικού εθνικισμού: Ο «καλοπροαίρετος οικονομικός εθνικισμός», που στοχεύει στην υπεράσπιση των εθνικών οικονομικών συμφερόντων ως ελάχιστη ουσιαστική προϋπόθεση για την εθνική ασφάλεια. Ο «κακοπροαίρετος οικονομικός εθνικισμός», που θεωρεί τη διεθνή οικονομία ως πεδίο παρέμβασης για την εξυπηρέτηση του εθνικού συμφέροντος.

1.1 ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΣ ΕΘΝΙΚΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Τα εργαλεία οικονομικής πολιτικής του εθνικισμού προσαρμόζονται βάσει του προβλήματος ασφάλειας μιας χώρας και του τρόπου δημιουργίας εθνικού πλούτου. Διαχρονικά σημαντικό ρόλο παίζει το πλεονασματικό εμπορικό ισοζύγιο. Η αύξηση των εισαγωγών και τα εμπορικά ελλείμματα θεωρούνται ένδειξη αποδυνάμωσης της εθνικής οικονομίας και υπονόμευσης της εθνικής ασφάλειας και, κατά προέκταση, των εθνικών συμφερόντων. Αντίθετα, η αύξηση των εξαγωγών και η μείωση των εισαγωγών θεωρούνται πηγή συσσώρευσης εθνικού πλούτου και ένδειξη οικονομικής ισχύος. Οι κρατικές πολιτικές που υποστηρίζουν οι οικονομικοί εθνικιστές περιλαμβάνουν επιδοτήσεις εξαγωγών, δασμούς στις εισαγωγές προϊόντων, χρηματοδότηση έργων υποδομής, φορολογικές ελαφρύνσεις και εξαιρέσεις και, παλαιότερα, τη συσσώρευση πολύτιμων μετάλλων -χρυσού και αργύρου- και την εκμετάλλευση αποικιών.

Ιδιαίτερο είναι το ενδιαφέρον των οικονομικών εθνικιστών για τον εκβιομηχανισμό της εθνικής οικονομίας. Υποστηρίζουν την ευθύνη του κράτους να δημιουργήσει και να ενισχύσει το εγχώριο παραγωγικό σύστημα, έτσι ώστε η εθνική οικονομία να γίνει μια ισχυρή και ανεξάρτητη μηχανή πλούτου και ισχύος.[3] Για να συμβεί αυτό το κράτος πρέπει να ενισχύσει την εγχώρια βιομηχανία και ειδικά της νηπιακές βιομηχανίες έναντι των ώριμων και πιο ανταγωνιστικών βιομηχανιών και των προστατευτικών πολιτικών των αναπτυγμένων χωρών. Ως εργαλεία προτείνονται η ευκολότερη πρόσβαση των εθνικών επιχειρήσεων στον εγχώριο τραπεζικό δανεισμό, η κρατική ιδιοκτησία στρατηγικών κλάδων της εθνικής οικονομίας, η κρατική βοήθεια στο μάρκετινγκ εγχώριων προϊόντων στη διεθνή αγορά κ.λπ.

Στη σημερινή φάση της φιλελεύθερης ανάπτυξης της παγκόσμιας οικονομίας οι οικονομικοί εθνικιστές προτείνουν τον έλεγχο των στρατηγικών πόρων ή, εναλλακτικά, την απεξάρτηση από αυτούς. Μερικά παραδείγματα είναι η χρηματοδότηση εναλλακτικών μορφών ενέργειας ώστε να περιορίσουν οι εθνικές οικονομίες την εξάρτησή τους από τις χώρες που παράγουν πετρέλαιο και φυσικό αέριο. Το ίδιο ισχύει και για άλλες σπάνιες πρώτες ύλες, όπως ο έλεγχος των πηγών ουρανίου, που είναι το κύριο συστατικό της λειτουργίας των πυρηνικών αντιδραστήρων και των ατομικών όπλων. Οι οικονομικοί εθνικιστές θεωρούν ότι, πέρα από έναν βαθμό, η εξάρτηση από ξένους προμηθευτές στρατηγικών πόρων αποτελεί ένα μη αποδεκτό ρίσκο ασφάλειας.

3 Ανάμεσα στους πιο γνωστούς υποστηρικτές των οικονομικών πολιτικών της εκβιομηχάνισης και της τεχνολογικής ανάπτυξης της εθνικής οικονομίας είναι οι Alexander Hamilton και Friedrich List.

Η ικανότητα των χωρών αυτών να ελέγχουν τον συνδυασμό τιμής και προσφοράς στρατηγικών πόρων καθιστά τις πολιτικές και στρατηγικές τους εθνική απειλή για τις χώρες που είναι εξαρτημένες από αυτούς τους πόρους. Τέλος, υπάρχουν πιο έμμεσες πολιτικές νεο-προστατευτισμού που συνδέονται με σύνθετους κυβερνητικούς ελέγχους και κανονισμούς στις εισαγωγές, με κανόνες υγιεινής και ασφάλειας, με απαιτήσεις για την ετικέτα του προϊόντος που εισάγεται κ.ά., που λειτουργούν ως εμπόδια για τις εισαγωγές μιας χώρας.

2.

ΝΕΟΚΛΑΣΙΚΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΣ ΦΙΛΕΛΕΥΘΕΡΙΣΜΟΣ

Η νεοκλασική θεωρία και ο οικονομικός φιλελευθερισμός είναι ένα σύστημα πολιτικής οικονομίας που υποστηρίζει την ατομικιστική οικονομία της αγοράς. Ως κίνημα ιδεών αναπτύχθηκε ως αντίδραση στον οικονομικό εθνικισμό την περίοδο του Διαφωτισμού. Η κεντρική ιδέα της φιλοσοφίας του οικονομικού φιλελευθερισμού είναι η ελευθερία του ατόμου. Μεθοδολογικά δίνεται έμφαση στην πλευρά της ανθρώπινης φύσης που είναι ορθολογική και καλοπροαίρετη. Υποστηρίζεται ότι τα ορθολογικά άτομα επιδιώκουν πρωτίστως το ατομικό τους συμφέρον, αλλά αυτό δεν είναι μειονέκτημα ούτε έχει αρνητικές συνέπειες στην οικονομία και την κοινωνία, γιατί όλοι μπορούν να κερδίσουν μέσω του δημιουργικού ανταγωνισμού και της συνεργασίας.

Η θεωρία αυτή χρησιμοποιεί την ελευθερία του ατόμου ως βάση για την υποστήριξη της ελευθερίας των αγορών. Υποστηρίζεται ότι η αγορά είναι ο θεσμός που μπορεί να εκφράσει το δικαίωμα της ελευθερίας του ατόμου. Στην αγορά τα ελεύθερα και ορθολογικά άτομα μπορούν να πάρουν άριστες οικονομικές αποφάσεις μεγιστοποιώντας τα συμφέροντά τους. Ο ρόλος του κράτους πρέπει να περιορίζεται στον ελάχιστο αριθμό ενεργειών και παρεμβάσεων, όπως, για παράδειγμα, στην οικοδόμηση ενός συστήματος δικαίου, στην οργάνωση της στρατιωτικής άμυνας και στην έκδοση χρήματος. Οι φιλελεύθεροι οικονομολόγοι εστιάζουν στην ένταση που χαρακτηρίζει τη σχέση μεταξύ κρατών και αγορών ως αποτέλεσμα της σύγκρουσης ανάμεσα στον εξαναγκασμό και την ελευθερία και ανάμεσα στην κεντρική εξουσία και τα ατομικά δικαιώματα. Στο πεδίο των διακρατικών σχέσεων και της οργάνωσης των διεθνών οικονομικών και πολιτικών σχέσεων υποστηρίζεται επίσης ότι το ελεύθερο εμπόριο είναι προϋπόθεση για την παγκόσμια αρμονία και ευημερία. Η νεοκλασική θεωρία επιλέγει κατηγορηματικά την πρωτοκαθεδρία της αγοράς έναντι του κράτους και της οικονομίας έναντι της πολιτικής.

Οι βασικές ιδέες του κλασικού οικονομικού φιλελευθερισμού αναπτύχθηκαν από τον Adam Smith, στο βιβλίο του An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations (1776), όπου υποστηρίζεται ότι, εφόσον ο καθένας αφεθεί να δράσει ελεύθερα στις οικονομικές επιλογές του αντί να ελέγχεται από το κράτος, το αποτέλεσμα θα είναι μια αρμονική οικονομία χωρίς συγκρούσεις και με αυξανόμενη ευημερία. Χαρακτηριστικό είναι το φημισμένο «αόρατο χέρι» που χρησιμοποίησε ο Smith για να περιγράψει την αρμονία των οικονομικών συμφερόντων ως αποτέλεσμα της συνεργατικής και δημιουργικά ανταγωνιστικής συμπεριφοράς των ατόμων.

Στην διάρκεια του 20ού αιώνα δύο προσωπικότητες έπαιξαν σημαντικό ρόλο στην ισχυροποίηση των ιδεών του φιλελευθερισμού.[4] Ο πρώτος είναι ο Αυστριακός Friedrich Hayek, ο οποίος στο σημαντικό έργο του The Road to Serfdom (1944) υποστηρίζει ότι ο σοσιαλισμός και η αυξανόμενη κρατική παρέμβαση αποτελούν βασικές απειλές για την ατομική ελευθερία και ότι ο μόνος δρόμος για να έχουμε οικονομική ασφάλεια και ελευθερία είναι να περιορίσουμε τον ρόλο του κράτους και να αντλήσουμε ασφάλεια από τις ευκαιρίες που η αγορά προσφέρει στα άτομα.

4 Βλ. Turner (2008).

Ο δεύτερος ο Milton Friedman, ο οποίος στο βιβλίο του Capitalism and Freedom (1962) υποστήριξε ότι ένα κράτος που αφαιρεί την οικονομική ελευθερία από τους πολίτες μέσω της εφαρμογής κεϊνσιανών πολιτικών δεν είναι καλύτερο από το κράτος που αφαιρεί την ελευθερία με τις πολιτικές ασφάλειας των οικονομικών εθνικιστών. Η επιρροή των ιδεών των Hayek και Friedman αυξήθηκε δραματικά και έφτασε στο απόγειο της κυριαρχίας τους στη δεκαετία του 1990, όταν ο νεοκλασικός οικονομικός φιλελευθερισμός έγινε η κυρίαρχη πολιτική ιδεολογία μέσω ενός κινήματος ιδεών που συχνά ονομάζεται νεοφιλελευθερισμός με κύριους πολιτικούς εκφραστές τη Margaret Thatcher και τον Ronald Reagan.

2.1 ΝΕΟΚΛΑΣΙΚΗ ΘΕΩΡΙΑ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Κεντρικός στόχος της φιλελεύθερης οικονομικής πολιτικής είναι να αλλάξει η ισορροπία κράτους-αγοράς υπέρ της αγοράς. Υποστηρίζεται ότι η αγορά και ο μηχανισμός των τιμών μπορούν να λειτουργούν αποτελεσματικά χωρίς κανόνες και παρεμβάσεις σύμφωνα με τη μεταβολή της προσφοράς και της ζήτησης. Η νεοκλασική οικονομική θεωρία προτάσσει ως βασικούς στόχους της οικονομικής πολιτικής την απορρύθμιση των αγορών και τη σταθερότητα των τιμών ως τα απαραίτητα μέσα για την άριστη κατανομή των πόρων. Ο έλεγχος του πληθωρισμού πρέπει να αποτελεί τον κεντρικό στόχο της νομισματικής και της δημοσιονομικής πολιτικής.

Η απασχόληση δεν πρέπει να είναι κεντρικός στόχος της οικονομικής πολιτικής. Η αύξησή της θα συμβεί μόνο μέσω μεταρρυθμίσεων που θα ενισχύσουν την ευελιξία της αγοράς εργασίας. Στο θεωρητικό αυτό παράδειγμα η ύπαρξη ανεργίας ερμηνεύεται ως συνέπεια: α) της προς τα κάτω ακαμψίας των μισθών εξαιτίας της δράσης των εργατικών συνδικάτων που πιέζουν για αυξήσεις βάσει της ισχύος τους και όχι βάσει των θεμελιωδών μεγεθών της οικονομίας, και β) του θεσμού του κατώτατου μισθού, ο οποίος εμποδίζει την προσαρμογή του μισθού της αγοράς στις μεταβολές της προσφοράς και της ζήτησης εργασίας. Στην ίδια λογική υποστηρίζεται ότι το επίδομα ανεργίας δίνει κίνητρο για μεγαλύτερη επιλεκτικότητα ως προς τη θέση εργασίας, συνεπώς είναι αντικίνητρο για την αύξηση της προσφοράς εργασίας. Αν είναι μεγάλα τα επιδόματα και δίνονται για μεγάλη διάρκεια, οι άνεργοι είναι δυνατό να θεωρήσουν ότι μπορούν να διαθέσουν όσο χρόνο θέλουν μέχρι να βρουν μια αποδεκτή εργασία, χρόνο κατά τον οποίο οι δυνατότητες πρόσληψής τους μπορεί να έχουν χειροτερέψει. Στο πλαίσιο αυτό η νεοκλασική οικονομική θεωρία υποστηρίζει την απορρύθμιση της αγοράς εργασίας και τον περιορισμό της δράσης και της ισχύος των συνδικάτων. Η χαμηλή φορολογία, οι ιδιωτικοποιήσεις, ο περιορισμός του κοινωνικού κράτους είναι επίσης πάγιες θέσεις της νεοκλασικής οικονομικής πολιτικής.

3.

ΜΑΡΞΙΣΤΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ

Η μαρξιστική πολιτική οικονομία αναπτύχθηκε από τον Karl Marx και, σε μικρότερο βαθμό, από τον Friedrich Engels στα μέσα του 19ου αιώνα και στηρίζεται πάνω σε δύο πυλώνες: μια θεωρία της ιστορικής εξέλιξης και ένα πρόγραμμα οικονομικού και πολιτικού μετασχηματισμού του καπιταλισμού. Ο πυρήνας της μαρξιστικής πολιτικής οικονομίας είναι ένα σύνολο αυστηρών συμπεριφορικών υποθέσεων αναφορικά με τις δύο κοινωνικές τάξεις, των καπιταλιστών και των προλετάριων, αναγκαίων, ωστόσο, για να θεμελιώσουν την άποψη ότι ο καπιταλισμός είναι καταδικασμένος να μετασχηματιστεί σε ένα νέο κοινωνικο-οικονομικό σύστημα τον σοσιαλισμό. Το ξεχωριστό στοιχείο της προσέγγισης του Marx είναι η υιοθέτηση αυτού που ο Engels ονόμασε υλιστική αντίληψη της ιστορίας. Η μέθοδος του ιστορικού υλισμού παίζει πρωταρχικό ρόλο στη διαλεκτική κατανόηση της σχέσης μεταξύ των παραγωγικών δυνάμεων και των παραγωγικών σχέσεων στην ιστορική εξέλιξη.

Ο Marx ανέλυσε το σύστημα της οικονομίας της αγοράς στο κλασικό του βιβλίο Das Kapital. Η βασική του ιδέα είναι ότι όλη η παραγόμενη αξία προέρχεται από την ανθρώπινη εργασία. Το σύστημα που αναλύει είναι κυρίως αυτό της βιομηχανικής Αγγλίας των μέσων του 19ου αιώνα. Είναι ένα σύστημα που διακρίνεται από την ατομική ιδιοκτησία στα μέσα παραγωγής και τη μισθωτή εργασία. Ο Marx μελετά τη συσσώρευση του πλούτου και υποστηρίζει ότι το κέρδος των καπιταλιστών προέρχεται από την εκμετάλλευση της ανθρώπινης εργασίας που παράγει την υπεραξία που πραγματοποιούν οι καπιταλιστές στην αγορά, και ότι η ανάπτυξη του καπιταλισμού συνοδεύεται από αυξανόμενες αντιθέσεις και συγκρούσεις που συνθέτουν την ενδογενή τάση του προς την οικονομική κρίση.

Ο Marx διατύπωσε τρεις νόμους του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής οι οποίοι δημιουργούν τις προϋποθέσεις της τάσης αυτής του συστήματος προς την κρίση. Ο πρώτος είναι ο νόμος της υποκατανάλωσης λόγω της άναρχης λειτουργίας του συστήματος που βασίζεται στην ατομική ιδιοκτησία των μέσων και του αποτελέσματος της παραγωγής. Ο Marx αρνήθηκε ότι υπάρχει στον καπιταλισμό μηχανισμός εξισορρόπησης της προσφοράς και της ζήτησης που καθιστά αδύνατη την υπερπαραγωγή. Υποστήριξε ότι το οικονομικό σύστημα δεν είναι σε ισορροπία και προέβλεψε ότι αυτές οι περιοδικά επαναλαμβανόμενες οικονομικές κρίσεις θα γίνονταν ολοένα και σοβαρότερες και κάποια στιγμή θα ωθούσαν το προλεταριάτο να εξεγερθεί κατά του συστήματος.

Ο δεύτερος είναι ο νόμος της συγκέντρωσης του κεφαλαίου, που δίνει ώθηση στην ανάπτυξη του καπιταλιστικού συστήματος. Υποστηρίζεται ότι η κινητήρια δύναμη του καπιταλισμού είναι το κυνήγι του κέρδους και η επακόλουθη ανάγκη για τον ατομικό καπιταλιστή να συσσωρεύει και να επενδύει γιατί διαφορετικά κινδυνεύει να εκτοπιστεί από την αγορά. Ο τρίτος είναι ο νόμος της πτωτικής τάσης του ποσοστού του κέρδους. Καθώς το κεφάλαιο συσσωρεύεται και γίνεται περισσότερο άφθονο, η απόδοσή του μειώνεται. Παρά την επίδραση αντίρροπων δυνάμεων (φτηνή εργασία και πρώτες ύλες, εξαγωγές κ.λπ.), ο Marx πίστευε ότι η τάση αυτή των κερδών να μειώνονται είναι αναπόφευκτη. Οι καπιταλιστές χάνουν συνεπώς το κίνητρό τους να επενδύουν και να δημιουργούν απασχόληση.

Η συμπεριφορά αυτή θα οδηγήσει στην οικονομική εξαθλίωση το προλεταριάτο, που κάποια στιγμή θα εξεγερθεί υπέρ της ανατροπής του καπιταλιστικού συστήματος.

Οι τρεις αυτοί νόμοι βρίσκονται σε μια σχέση αλληλεπίδρασης και αποτελούν τις κύριες αιτίες της οικονομικής κρίσης και της πολιτικής και κοινωνικής αστάθειας. Οι εγγενείς αυτές αντιθέσεις του καπιταλιστικού συστήματος είναι για τον Marx η αιτία της αναπόφευκτης καταστροφής του. Σύμφωνα με τη μαρξιστική διαλεκτική, αυτές οι θεμελιώδεις αντιθέσεις μπορούν να επιλυθούν μόνο με τον επαναστατικό μετασχηματισμό του καπιταλισμού. Οι Marx και Engels υποστήριξαν στο The Communist Manifesto (1848) ότι μεταξύ των καπιταλιστών και των προλετάριων υπάρχει μια διαρκής ταξική πάλη που πηγάζει από τη σύγκρουση των οικονομικών συμφερόντων τους. Έβλεπαν την ταξική πάλη ως την κινητήρια δύναμη της κοινωνικής εξέλιξης. Σε αντίθεση με τον οικονομικό εθνικισμό όπου το κράτος είναι ένας μηχανισμός δημιουργίας εθνικής ισχύος και πλούτου, τον φιλελευθερισμό όπου είναι ένας μηχανισμός καταπιεστικός που αφαιρεί ατομική ευημερία, στη μαρξιστική πολιτική οικονομία το κράτος είναι ένας μηχανισμός εξυπηρέτησης των συμφερόντων της τάξης των καπιταλιστών.

Στο πολιτικό πεδίο η σημαντικότερη πρόβλεψη του Marx ήταν πως η ταξική πάλη και η αναπόφευκτη επαναστατική σύγκρουση μεταξύ καπιταλιστών και προλεταριάτου θα οδηγήσει στο επόμενο στάδιο της ιστορικής εξέλιξης, που είναι ο σοσιαλισμός/κομμουνισμός. Το περιεχόμενο αυτής της επανάστασης δεν είναι μόνο η κατάργηση της τάξης των καπιταλιστών και του αστικού κράτος, αλλά πρωτίστως η κατάργηση των καπιταλιστικών σχέσεων ιδιοκτησίας και η δημιουργία ενός νέου τρόπου οικονομικής και κοινωνικής οργάνωσης που θα βασίζεται στην κοινωνική ιδιοκτησία των μέσων και των αποτελεσμάτων της παραγωγής και που θα βάλει τέλος στην εκμετάλλευση του ανθρώπου από άνθρωπο.

Οι μαθητές του Marx επικεντρώθηκαν στην ανάλυση και την ερμηνεία της συνεχιζόμενης ζωτικότητας του καπιταλισμού. Η δυναμική του εθνικισμού, οι οικονομικές επιτυχίες του καπιταλισμού και η εμφάνιση του ιμπεριαλισμού οδήγησαν σε νέες προσθήκες στη μαρξική σκέψη και ανάλυση. Ανάμεσα σε αυτές σημαντικό ρόλο έπαιξε η δημοσίευση του βιβλίου του Lenin Ο Ιμπεριαλισμός Ανώτατο Στάδιο Του Καπιταλισμού, όπου προσθέτει έναν τέταρτο νόμο στη μαρξική θεωρία, τον νόμο της ασύμμετρης και άνισης ανάπτυξης. Η μαρξική θεωρία αναπτύχθηκε περαιτέρω με τη συνεισφορά και άλλων σημαντικών μαρξιστών κοινωνικών επιστημόνων.

4.

Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΟΥ ΚΕΪΝΣΙΑΝΙΣΜΟΥ

Το 1935 ο J.M. Keynes έγραψε ένα γράμμα στον G.B. Shaw, όπου συνοπτικά του γνωστοποιούσε την πρόθεσή του να συγγράψει ένα βιβλίο το οποίο θα έφερνε επανάσταση στον τρόπο με τον οποίο οι οικονομολόγοι και οι πολιτικοί θα προσέγγιζαν τα οικονομικά προβλήματα. Ένα χρόνο αργότερα, ο Keynes έδωσε στο βιβλίο αυτό τον τίτλο Η Γενική Θεωρία της Απασχόλησης, του Τόκου και του Χρήματος, όπου παρουσίασε τις βασικές ιδέες μιας νέας οικονομικής και πολιτικής φιλοσοφίας απολύτως διακριτής συγκριτικά με τα τρία βασικά συστήματα πολιτικής οικονομίας της εποχής του, και της εποχής μας, τον νεοκλασικό φιλελευθερισμό, τον μαρξισμό και τον οικονομικό εθνικισμό. Ειδικότερα, για τον Keynes η νεοκλασική και η μαρξιστική πολιτική οικονομία είναι ακατάλληλες να αντιμετωπίσουν τα προβλήματα των σύγχρονων οικονομιών. Ποια ήταν όμως τα νέα στοιχεία της δικής του πολιτικής οικονομίας;

Η πολιτική φιλοσοφία του Keynes έχει στο επίκεντρό της τη δυνατότητα του καπιταλισμού να προσφέρει ταυτόχρονα οικονομική αποτελεσματικότητα, κοινωνική δικαιοσύνη και ατομική ελευθερία.[5] Ο Keynes προτείνει τον δικό του δρόμο για την επίτευξη αυτής της τριπλέτας. Δεν επικεντρώθηκε αποκλειστικά στο θέμα της οικονομικής αποτελεσματικότητας, όπως κάνει η φιλελεύθερη νεοκλασική οικονομική θεωρία. Για εκείνον, η οικονομική αποτελεσματικότητα από μόνη της δεν πρέπει να αποτελεί αυτοσκοπό της οικονομικής πολιτικής. Ήθελε να δημιουργήσει μια θεωρία που θα οδηγούσε σε μια νέα οικονομική και κοινωνική οργάνωση.

Στο πλαίσιο αυτό ο Keynes συσχέτισε την οικονομική αποτελεσματικότητα και την κοινωνική δικαιοσύνη με το επίπεδο της απασχόλησης των διαθέσιμων πόρων, δηλαδή του κεφαλαίου και της εργασίας. Επίσης, θεώρησε ότι η ατομική ελευθερία εξαρτάται από εκείνες τις παρεμβάσεις στη διανομή του εισοδήματος που αυξάνουν την κοινωνική δικαιοσύνη και την απασχόληση, παράλληλα με την οικονομική αποτελεσματικότητα. Συνεπώς για τον Keynes, πετυχημένη οικονομική οργάνωση είναι μόνο εκείνη που μπορεί να διασφαλίσει την πλήρη απασχόληση. Γίνεται αμέσως αντιληπτό ότι στο επίκεντρο της οικονομικής πολιτικής του Keynes είναι η επίτευξη πλήρους απασχόλησης και όχι η σταθερότητα των τιμών, την οποία προτείνουν οι φιλελεύθεροι οικονομολόγοι.

Το μείζον ερώτημα για εκείνον ήταν πώς μπορεί να επιτευχθεί η πλήρης απασχόληση του κεφαλαίου και κυρίως της εργασίας. Η απάντηση που έδωσε άνοιξε ένα νέο κεφάλαιο στην οικονομική θεωρία και στην ασκούμενη οικονομική πολιτική, καθώς εισήγαγε τη σημασία της ενεργού ζήτησης στην επίτευξη της πλήρους απασχόλησης. Η βασική ιδέα είναι ότι όσο υψηλότερη είναι η ζήτηση για αγαθά και υπηρεσίες σε μια οικονομία, τόσο υψηλότερη θα είναι η απασχόληση και συνεπώς η οικονομική αποτελεσματικότητα και η κοινωνική δικαιοσύνη. Αντίθετα, αν η ζήτηση για αγαθά και υπηρεσίες είναι χαμηλή, η ανεργία θα είναι μεγάλη, η απασχόληση χαμηλή και το οικονομικό σύστημα θα αντιμετωπίζει προβλήματα οικονομικής και πολιτικής σταθερότητας και βιωσιμότητας.

5 Βλ. Davidson (2007).

Η κεϊνσιανή οικονομική θεωρία θεμελιώνεται πάνω στην παραδοχή ότι οι οικονομίες της ελεύθερης αγοράς είναι ενδογενώς ασταθείς και δημιουργούν δυνάμεις που διαταράσσουν τη σταθερότητα του οικονομικού συστήματος προκαλώντας διακυμάνσεις στην οικονομική δραστηριότητα και αθέλητη ανεργία. Συνεπώς, απορρίπτεται η δυνατότητα των αγορών να αυτορρυθμίζονται και να ισορροπούν σε συνθήκες πλήρους απασχόλησης, δηλαδή απορρίπτεται η θεμελιακή αρχή του οικονομικού φιλελευθερισμού.

4.1 Η ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΚΕΪΝΣΙΑΝΙΣΜΟΥ

Η θέση του κεϊνσιανισμού στο ζήτημα της οικονομικής πολιτικής απορρέει από την ιστορική παρατήρηση και εμπειρία ότι το οικονομικό σύστημα των ελεύθερων αγορών δημιουργεί επαναλαμβανόμενες και συχνά παρατεταμένες διακυμάνσεις στην παραγωγή και στην απασχόληση, καθώς επίσης και ανισότητα στη διανομή του εισοδήματος. Οι δυνάμεις της αγοράς δεν μπορούν από μόνες τους να αντιμετωπίσουν τα προβλήματα αυτά. Αντίθετα, οι δυνάμεις της αγοράς αντιμετωπίζονται ως αιτία των οικονομικών ανισοτήτων και της αστάθειας των οικονομιών.

Ωστόσο, υποστηρίζεται ότι οι δυνάμεις της αγοράς έχουν τη δυναμική να δημιουργούν νέα προϊόντα και νέες τεχνολογίες που βελτιώνουν τις συνθήκες και την ποιότητα ζωής των ανθρώπων. Οι κυβερνήσεις θα πρέπει να διαμορφώσουν το κατάλληλο οικονομικό περιβάλλον που θα περιορίζει τις αδυναμίες του οικονομικού συστήματος της αγοράς, χωρίς να αποθαρρύνει και να παρεμποδίζει τις θετικές ενέργειές του. Στον κεϊνσιανισμό λοιπόν η κυβέρνηση έχει ρόλο να εφαρμόζει κυρίως, αλλά όχι μόνο, πολιτικές διαχείρισης της ζήτησης με στόχο την επίτευξη της πλήρους απασχόλησης των συντελεστών παραγωγής χωρίς πληθωριστικές πιέσεις.

Για να επιτευχθεί ο διπλός αυτός στόχος, οι κυβερνήσεις μπορούν και πρέπει να αναλαμβάνουν συνεχώς δραστηριότητες που θα ενθαρρύνουν την ικανή και δημιουργική επιχειρηματικότητα. Οποτεδήποτε ο ιδιωτικός τομέας διακρίνεται από απαισιοδοξία και έλλειψη ενδιαφέροντος για ανάληψη νέων επενδυτικών δραστηριοτήτων και αύξηση της απασχόλησης, οι κυβερνήσεις θα πρέπει, μέσω της κατάλληλης δημοσιονομικής και νομισματικής πολιτικής, να ενθαρρύνουν την αύξηση της ζήτησης. Κεντρικό επίσης ρόλο έχουν και οι πολιτικές αναδιανομής του εισοδήματος και άμβλυνσης των οικονομικών ανισοτήτων.

Υποστηρίζεται επίσης ότι είναι αναγκαία η αύξηση των δημόσιων επενδύσεων για να αντιμετωπιστεί η πιθανή ανεπάρκεια της νομισματικής πολιτικής να ενθαρρύνει τις απαραίτητες ιδιωτικές επενδύσεις, ώστε να διαμορφωθεί η ενεργός ζήτηση στο επίπεδο της πλήρους απασχόλησης. Επίσης, είναι απαραίτητη η αύξηση της φορολογίας του πλούτου ως μέσο βελτίωσης της οικονομικής ανισότητας και της αύξησης της κοινωνικής δικαιοσύνης. Τέλος, ο εκδημοκρατισμός της διαδικασίας λήψης οικονομικών αποφάσεων κρίνεται με τη σειρά του απαραίτητος για να δημιουργηθεί το κατάλληλο ψυχολογικό και πολιτικό κλίμα που θα επιτρέψει τη συνεργασία μεταξύ των κοινωνικών ομάδων (εργοδότες-εργαζόμενοι) και φορέων (ιδιωτικός-δημόσιος).

5.

ΣΥΖΗΤΗΣΗ ΣΤΗΝ ΟΛΟΜΕΛΕΙΑ (ΘΕΩΡΗΤΙΚΟΣ ΚΑΙ ΠΡΑΚΤΙΚΟΣ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΣΜΟΣ)

Η γνώση των τεσσάρων αυτών συστημάτων πολιτικής οικονομίας οδηγεί τον καθένα μας σε ένα υψηλότερο επίπεδο ιδεολογικής αυτογνωσίας και επίσης σε έναν γόνιμο προβληματισμό ως προς το ποια τελικά είναι η οικονομική θεωρία και η πολιτική ιδεολογία που έχει τη μεγαλύτερη απήχηση και επιρροή σε πρακτικά ζητήματα οικονομικής πολιτικής των κυβερνήσεων, αλλά και στις θεωρητικές επεξεργασίες και στη δράση των συνδικάτων για την προάσπιση των συμφερόντων των εργαζομένων.

Έτσι, ένα πρώτο ερώτημα που συνήθως δημιουργείται από την αντιπαράθεση διαφορετικών ιδεών και πρακτικών πολιτικών αφορά την ερμηνεία του παράδοξου φαινομένου οι κυβερνήσεις να υιοθετούν πολιτικές από θεωρίες που έχουν ελάχιστο ρεαλισμό. Για παράδειγμα, ο μαρξισμός και ο οικονομικός φιλελευθερισμός συγκεντρώνουν πολλά στοιχεία που τις εμφανίζουν σαν ουτοπίες γιατί περιγράφουν ιδεατές συμπεριφορές. Πώς μπορούμε όμως να ερμηνεύσουμε το γεγονός ότι ο κεϊνσιανισμός, που φαίνεται να αποτελεί την οικονομική θεωρία με τον μεγαλύτερο ρεαλισμό, τόσο ως προς τη θεωρητική ανάλυση των σύγχρονων προβλημάτων όσο και σε πρακτικά θέματα οικονομικής πολιτικής, δεν έχει ισχυρή επιρροή στις κυβερνήσεις; Γιατί οι τελευταίες έχουν απομακρυνθεί από αυτό το σύστημα πολιτικής οικονομίας και στην πλειονότητά τους εφαρμόζουν πολιτικές εμπνευσμένες από τον νεοκλασικό οικονομικό φιλελευθερισμό;

Η απάντηση στο ερώτημα δεν είναι εύκολη γιατί διατρέχει την εξέλιξη όλης της σύγχρονης πολιτικής οικονομίας, δηλαδή την εξέλιξη της οικονομικής σκέψης, της πολιτικής και της ιδεολογίας των τελευταίων δεκαετιών. Η κυριαρχία των ιδεών και των πολιτικών του νεοκλασικού οικονομικού φιλελευθερισμού στη διδασκαλία και στην εκπαίδευση των οικονομολόγων είναι καθολική. Η παραδοχή αυτή ερμηνεύει το ιδεολογικό πλαίσιο που οριοθετεί την πρακτική δράση όχι μόνο των οικονομολόγων, αλλά και των πολιτικών, σε θέματα οικονομικής πολιτικής. Επίσης, οι ιδέες και οι προτάσεις οικονομικής πολιτικής του νεοκλασικού φιλελευθερισμού ταυτίζονται πολλαπλώς με τις απαιτήσεις ισχυρών ομάδων οικονομικών συμφερόντων. Με τον τρόπο αυτό η νεοκλασική οικονομική θεωρία συναντιέται με τις αγορές συνθέτοντας ένα περιβάλλον αυστηρών περιορισμών στην αναζήτηση και κυρίως στην εφαρμογή εναλλακτικών ιδεών και πολιτικών, οι οποίες δεν γίνονται αποδεκτές ούτε από τους οικονομολόγους της κυρίαρχης νεοκλασικής οικονομικής σκέψης ούτε από τις αγορές.

Στο αποτέλεσμα αυτό έχει συμβάλει όμως και η κρίση του κεϊνσιανισμού. Μετά τον Keynes αναπτύχθηκαν δύο βασικά κεϊνσιανά παραδείγματα οικονομικής ανάλυσης και πολιτικής. Το πρώτο υπόδειγμα, που είναι και το κυρίαρχο στη σφαίρα των οικονομικών ιδεών, είναι ένας laissez-faire κεϊνσιανισμός με τη μορφή της νεοκλασικής σύνθεσης και των νέων κεϊνσιανών οικονομικών. Οι δύο αυτές κεϊνσιανές εκδοχές οικονομικής σκέψης υποστηρίζουν μεν την κρατική παρέμβαση, μέσω της άσκησης δημοσιονομικών και νομισματικών πολιτικών, αλλά μόνο μέσα σε ένα ευρύτερο οικονομικό περιβάλλον ελεύθερων και απορρυθμισμένων αγορών.

Το δεύτερο θεωρητικό παράδειγμα είναι ο θεσμικός μετα-κεϊνσιανισμός, ο οποίος, παρά το γεγονός ότι εκφράζει σε πολύ μεγάλο βαθμό την οικονομική και πολιτική φιλοσοφία του Keynes, έχει περιορισμένη επιρροή στην εξέλιξη της οικονομικής σκέψης και της πρακτικής πολιτικής. Από τα παραπάνω μπορούμε εύκολα να εξάγουμε το συμπέρασμα ότι η εξέλιξη της οικονομικής θεωρίας περιορίζει τις επιλογές ιδεών και πολιτικών των κυβερνήσεων σε ένα πλαίσιο στο οποίο κυριαρχεί, σε μεγάλο βαθμό, η πίστη στις βασικές αρχές του οικονομικού φιλελευθερισμού. Ο απεγκλωβισμός των κυβερνήσεων και της οικονομικής πολιτικής από το πλαίσιο αυτό προϋποθέτει τον απεγκλωβισμό της οικονομικής επιστήμης από τη μεθοδολογία και την πολιτική ιδεολογία του οικονομικού φιλελευθερισμού, έτσι ώστε να δημιουργηθούν βαθμοί ελευθερίας στην αναζήτηση εναλλακτικών ιδεών και πρακτικών πολιτικών.

Ένα επίσης ενδιαφέρον θεωρητικό ζήτημα που απασχολεί τη θεωρητική και την επιστημονική αντιπαράθεση αφορά το εάν οι σύγχρονες οικονομικές σχολές σκέψης πρέπει να ενσωματώσουν την κλασική θεωρία της αξίας ως μεθοδολογικό πυλώνα της ανάλυσής τους. Κάθε οικονομική θεωρία επικεντρώνεται στην ανάλυση του οικονομικού συστήματος βάσει των θεσμικών χαρακτηριστικών του και της ιστορικής φάσης της εξέλιξής του. Η κλασική θεωρία της αξίας αποτελεί τον κύριο μεθοδολογικό πυλώνα της νεοκλασικής φιλελεύθερης πολιτικής οικονομίας και της μαρξιστικής πολιτικής οικονομίας. Τα δύο αυτά συστήματα που αναπτύχθηκαν στη διάρκεια του 19ου αιώνα επικεντρώθηκαν πρωτίστως στην ανάλυση του βιομηχανικού καπιταλισμού και δεν ενσωμάτωσαν στη θεώρησή τους, μεταξύ άλλων, τον ρόλο του χρήματος, της χρηματοδότησης και του τραπεζικού συστήματος. Η θεωρία της αξίας αποτελούσε τη βάση τους για την ερμηνεία των διαδικασιών που αναπτύσσονταν στην παραγωγή και την ανταλλαγή. Ειδικότερα για τη μαρξιστική πολιτική οικονομία η θεωρία της αξίας είναι ο θεμέλιος λίθος της ερμηνείας της υπεραξίας και της εκμετάλλευσης. Χωρίς τη θεωρία της αξίας, η μαρξιστική πολιτική οικονομία αποδομείται, καθώς δεν μπορεί να υποστηριχτεί η υπόθεση της εκμετάλλευσης. Αυτός είναι ο βασικός λόγος της άρνησης των μαρξιστών οικονομολόγων να απομακρυνθούν από τη θεωρία της αξίας σε βάρος του ρεαλισμού της πολιτικής τους οικονομίας.

Στη διάρκεια του 20ού αιώνα η εξέλιξη των καπιταλιστικών οικονομιών οδήγησε στη ραγδαία ανάπτυξη των αγορών χρήματος και κεφαλαίου. Το χρήμα, η χρηματοδότηση, ο δανεισμός και τα χρηματικά συμβόλαια αποτελούσαν πλέον το νέο θεσμικό περιβάλλον της λήψης των οικονομικών αποφάσεων. Ο κεϊνσιανισμός, που αναπτύχθηκε στη διάρκεια του 20ού αιώνα, επικεντρώθηκε στην ερμηνεία του χρηματοπιστωτικού καπιταλισμού και των εγχρήματων οικονομικών σχέσεων, υποβαθμίζοντας τη σημασία της θεωρίας της αξίας στην ερμηνεία των διαδικασιών της παραγωγής και της ανταλλαγής. Βέβαια πρέπει να σημειωθεί ότι στον οικονομικό εθνικισμό το χρήμα έπαιζε πάντα σημαντικό ρόλο ως μέσο αύξησης της ισχύος.

Στα συνδικάτα διαχρονικά υπάρχει το ζήτημα της κατάλληλης επιλογής συστήματος πολιτικής οικονομίας ως οδηγού δράσης. Η αντιπαράθεση είναι κυρίως μεταξύ της μαρξιστικής πολιτικής οικονομίας και του κεϊνσιανισμού. Η επιλογή είναι πολύ σημαντική γιατί οριοθετεί τον ευρύτερο ιδεολογικό και πολιτικό προσανατολισμό

και τις παρεμβάσεις των συνδικάτων. Η μαρξιστική πολιτική οικονομία αντιλαμβάνεται τον ρόλο των συνδικάτων ως ένα ακόμη εργαλείο για την επαναστατική ωρίμανση και εξέγερση του προλεταριάτου. Αντίθετα, η θεσμική μετα-κεϊνσιανή πολιτική οικονομία αντιλαμβάνεται τον ρόλο των συνδικάτων ως το πιο αποτελεσματικό θεσμικό μέσο διαπραγμάτευσης των εργασιακών συνθηκών και των μισθολογικών απολαβών για τη βελτίωση της ποιότητας της εργασίας και της ζωής των εργαζομένων. Δεδομένου ότι η μαρξιστική πολιτική οικονομία δεν ενσωματώνει προτάσεις οικονομικής πολιτικής πέραν της ιδεολογικής και πολιτικής επιλογής της στρατηγικής του σοσιαλιστικού μετασχηματισμού, τα ζητήματα της πλήρους απασχόλησης, των κατώτατων μισθών, των συλλογικών συμβάσεων εργασίας, του κοινωνικού διαλόγου και της οικονομικής δημοκρατίας μπορούν να θεωρητικοποιηθούν σε ικανοποιητικό βαθμό στην πολιτική οικονομία του θεσμικού μετα-κεϊνσιανισμού, έτσι ώστε να αποτελέσουν τα συνθετικά υλικά μιας ατζέντας δημόσιας παρέμβασης και διεκδίκησης.

Επιπλέον, ο θεσμικός μετα-κεϊνσιανισμός επιτρέπει στα συνδικάτα να παρέμβουν στον δημόσιο διάλογο σε μια σειρά από οικονομικά ζητήματα που αφορούν το βιοτικό επίπεδο και την καθημερινότητα των εργαζομένων. Για παράδειγμα, να αναπτύξουν θέσεις και προτάσεις για το δημοσιονομικό σύστημα της οικονομίας, τη διάρθρωση των δημόσιων δαπανών, την ενίσχυση του κοινωνικού κράτους, τη φορολογία, τη βιωσιμότητα της οικονομικής ανάπτυξης, την αντιμετώπιση των ανισοτήτων και την κλιματική αλλαγή. Επίσης, να έχουν προτάσεις για τον περιορισμό των συνεπειών της ενεργειακής κρίσης και της ακρίβειας μέσω αποτελεσματικών ελέγχων στο κόστος παραγωγής και στις τιμές και για την ενίσχυση της αγοραστικής δύναμης των μισθών.

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Balaam, D. and Dillman, B. (2015). Introduction to International Political Economy, Routledge.
- Cohn, T. (2009). Διεθνής Πολιτική Οικονομία: Θεωρία και Πράξη, Gutenberg.
- Davidson, P. (2007). John Maynard Keynes, Palgrave, Macmillan.
- Dow, S. (2002). Economic Methodology: An Inquiry, Oxford University Press.
- Friedman, M. (2003) Capitalism and Freedom, The University of Chicago Press.
- Gilpin, R. (2002). Η Πρόκληση του Παγκόσμιου Καπιταλισμού, Ποιότητα.
- Hayek, F. (2001). The Road to Serfdom, Routledge.
- Heywood, A. (2007). Πολιτικές Ιδεολογίες, Επίκεντρο.
- Keynes, J.M. (2001.) Η Γενική Θεωρία της Απασχόλησης, του Τόκου και του Χρήματος, Παπαζήσης.
- Lenin, V. (1986). Ο Ιμπεριαλισμός Ανώτατο Στάδιο Του Καπιταλισμού, Σύγχρονη Εποχή.
- Marx, K. (2016). Το Κεφάλαιο, Τόμος Ι, ΚΨΜ.
- Marx, K. και Engel, F. (2018). Το Κομμουνιστικό Μανιφέστο, Πατάκης.
- Mayall, J. (1990). Nationalism and International Society, Cambridge University Press.
- Smith, A. (1977). An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations, The University of Chicago Press.
- Turner, R. (2008). Neo-Liberal Ideology: History, Concepts and Policies, Edinburgh University Press.

Ινστιτούτο Εργασίας Γ.Σ.Ε.Ε.

Ινστιτούτο Εργασίας Γ.Σ.Ε.Ε.
Εμμανουήλ Μπενάκη 71 Α, 106 81, Αθήνα, Τηλ: 210 3327710, Fax: 210 3304452

 INE - ΓΣΕΕ www.inegsee.gr info@inegsee.gr

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

Επιχειρησιακό Πρόγραμμα
Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού,
Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση
Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΣΠΑ 2014-2020
ανάπτυξη - εργασία - αλληλεγγύη

ISSN: 2732-9879
ISBN: 978-618-5668-15-0